

Гуменюк О.М.

УДК 821.161.2-09

ІНТЕРМЕДІЇ ТА ЇХ МІСЦЕ В ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКОЇ ДРАМАТУРГІЇ Й ТЕАТРУ

Народні обряди та ігри, що були поширені на нашій землі ще за часів Київської Русі і продовжували розвиватись протягом наступних віків, залишки яких відчуваються і до сьогодні, могли б стати невичерпним джерелом для створення повнокровного українського національного театру. Але, на жаль, під впливом несприятливих умов ці джерела передчасно пересохли, і їх слабкий відгомін знаходимо лише в драматичних творах Івана Котляревського, Григорія Квітки-Основ'яненка, Тараса Шевченка та деяких інших авторів. Треба сказати, що цей відгомін чисто літературний, і лише за допомогою літератури він потрапив на сцену, тоді як при нормальному еволюційному розвитку народні ігри та обряди повинні були б стихійно відгалузити від себе театр, такий, яким приблизно ми розуміємо його зараз. Далі життя українського театру, як відзначив О.І. Білецький, пішло не від ігор та обрядів, і треба відразу зробити крок у перші роки XVII століття для того, щоб знайти у нас не тільки елементи театральності, а й дещо набагато ближче до нашого сучасного уявлення про театр.

Саме в кінці XVI століття внаслідок поживлення національного руху в Україні швидкими темпами починає розвиватись культура і зокрема театр. Під впливом західного театру у нас створюється свій національний, який вже на перших етапах свого розвитку набуває яскравих рис самобутності, це так званий шкільний театр. Першу згадку про нього знаходимо в творчості класика давньої української літератури Івана Вишенського. Ось що пише про це театрознавець Олександр Кисіль: «В посланнях до «всіх в Ляцькій землі живущих» 1596 року і до стариці Домнікії 1606 року відомого афонського ченця й письменника Івана Вишенського є вже напади на комедійників, які «трудитися у церкві не хочуть, тільки комедії строють» [6, с. 41-42].

Оскільки школа була в ті часи невіддільна від релігії, то це й визначило до деякої міри характер цього театру, де ставилися спектаклі переважно на божественні теми і де мало відбилось тодішнє життя. Разючої відрадної винятком становлять інтермедії та інтерлюдії, що ставилися в антрактах між діями поважних п'єс і мали виконувати в основному розважальну функцію.

Тодішні поетики не надавали цьому жанрові особливого значення, хоч в одній з них знаходимо цікаве для нас визначення інтермедії; це – «коротка дія, вигадана або справжня, що її розігрують між актами комедії і трагедії», щодо теми вона може бути пов'язана і не пов'язана з основною серйозною дією; зміст її – «забавні і жартівливі анекдоти, історії, оповідання... Інтермедії личать такі дійові особи як сільські мужики, куховари, кучері... Взагалі все кумедне, що можна помітити навіть в окремих людях, можна представити в інтермедіях... зберігаючи гідність і пристойність».

Інтермедія як драматичне дійство врешті відзначалася пружністю, динамічністю, несподіваними поворотами ситуації, що давало вдячний сценічний матеріал для акторської гри. Живі, дотепні діалоги допомагали створювати невимушену атмосферу на авансцені, де інтермедії переважно гралися. Можна зробити висновок про бідність інтермедійних декорацій, які все ж із розвитком часу, по мірі здобуття інтермедією певної самостійності і більших прав, удосконалювались.

Писались ці інтермедії, головним чином, не ченцями – професорами, авторами основних драм, а молодими студентами, нерідко талановитими, сміливими у своїй творчості, писались, на відміну від драм, мовою, близькою до народної.

Отже, стає зрозумілим, що історична місія інтермедії була набагато вищою, аніж уявлялось її творцям, і тим більше шкільним викладачам...

Найдавніші інтермедії, дату постанови яких точно встановлено, були українські інтермедії, зіграні в антрактах великої польської драми Якова Гаватовича «Трагедія, чи візерунок смерті Пресвятого Яна Хрестителя, Посланця Божого» на ярмарку в містечку Кам'янка-Струмилова на Львівщині 29 серпня 1619 року, тобто майже чотириста років тому. Цю дату вважають днем народження українського театру (можливо, дещо умовно, але така умовність цілком виправдана). Тож не випадкова назва ґрунтовної книги відомого українського мистецтвознавця Дмитра Антоновича, виданої 1925 року у Празі, – «Триста років українського театру: 1619–1919». Маємо сьогодні перевидання цієї праці дослідника, підготовлене до друку Г.Ф. Семенюком та Л.С. Дем'янівською [1].

Ось сюжетні ситуації тих перших відомих нам інтермедій. Проїдисвіт Климко і нетямущий Стецько – герої першої інтермедії – протиставляються один одному, і на основі цього протиставлення розгортається гумористична дія, внаслідок якої Климко продає Стецькові kota в мішку і т.д. Друга інтермедія має три дійових особи – Максима, Грицька, Дениса – волярів, що продавали волів, аби не служити з ними панові, і йдуть «на фліс служити» (тобто на лісосплав). По дорозі їм стає голодно, і вони, маючи одного пирога, не знають, як його поділити. На цьому поділі ґрунтується подальша дія.

Як бачимо, уже перші відомі нам інтермедії достовірно змальовують життя простих людей, показують до деякої міри їх прагнення. В них звучать соціальні мотиви, відчувається їх національний колорит. Коли консервативна драма протягом століття майже не змінилась, то кращі риси інтермедії з часом поглиблювались і розширювались, ставали ще виразнішими. Вдосконалюються вони і з художнього боку. Це вже не просто діалогічні анекдоти, а здебільшого мальовничі комедії з усіма складовими частинами розвинутого театрального видовища: експозицією, зав'язкою, перипетіями, кульмінацією, розв'язкою.

Показовими з цього боку є інтермедії до драм Митрофана Довгалевського, Георгія Кониського та інші. Різноманітні шари суспільства, і насамперед селяни – герої цих лицедійств. Цікаво, що в них звучать дуже серйозні мотиви, як-от: проблема поколінь, соціальні і національні відносини тощо. І ці серйозні речі передаються засобами іноді грубуватого гумору (в якому проте здебільшого не втрачається почуття міри) з

елементами сатири. Дослідникам не раз відзначався реалізм інтермедії і визначались його форми. Це передусім побутовий реалізм, у якому нерідко даються взнаки риси реалізму соціального або навіть і психологічного.

Інтермедії швидко зазнали великої популярності по всій Україні – від Лемківщини до Слобожанщини – і набули широкого розголосу за її кордонами. Доходило до того, що інтермедія відділялась від своїх супутників – трагедії і драми – і гралася осібно, звичайно вже поза межами шкіл. Але, на жаль, ця тенденція далеко не пішла. Зазнавши певного розвитку і значно удосконалившись, набувши певних рис побутової, а певною мірою соціальної і психологічної комедії, інтермедія раптово занепадає внаслідок несприятливих історичних обставин.

«Автори інтермедій невідомі. – Зазначає О.В. Мишанич. – Очевидно, це були студенти і випускники Києво-Могилянської академії, які добре знали народне життя, вміли літературно опрацювати народні анекдоти. Написано їх живою народною мовою. Героями інтермедій є представники різних національностей. Інтермедії – твори невеликі за обсягом (70–100 рядків), дія у них розвивається швидко, напружено, з розрахунком на максимальний комічний ефект. Значення інтермедій в історії української драматургії перевершило значення шкільних драм» [9, с. 20].

Схоластична драма відмирає, інтермедія не надовго її переживає, не встигнувши відділитись від неї в достатній мірі. Знову ж, так само, як колись ігри та обряди, інтермедія не дала театрові те, що вона могла б дати. Вона продовжувала жити лише як літературний твір і з цього боку мала прямий зв'язок з новою українською комедією, зокрема з «Москалем-чарівником» Івана Котляревського та п'єсами Василя Гоголя. О.В. Мишанич говорить також про певний відгомін образності й поезики інтермедій у таких п'єсах як «Назар Стодоля» Тараса Шевченка й «Чумаки» Івана Карпенка-Карого. Але інтермедія майже не дала ніякого акторського чи режисерського досвіду, що без сумніву було б, коли б не її передчасна сценічна смерть. І все ж віки не поглинули інтермедію. Вона має в наш час не просто історико-літературну та історико-театральну, але й художню цінність. Ось чому елементи інтермедій використовував у своєму театрі Лесь Курбас, ось чому в 60-х роках порадували глядача змістовною і цікавою постановкою ряду старовинних інтермедій молоді актори Львівського театру ім. М. Заньковецької, а згодом у цьому ж театрі певною мірою в імпровізаційному, інтермедійному ключі було поставлено «Наталку Полтавку» І. Котляревського (режисер Федір Стригун). Приклади можна продовжувати.

Усе це свідчить про те, що досвід давніх українських інтермедій ще далеко не втратив свого значення, що він криє в собі ще далеко не вичерпані художні можливості.

Джерела та література

1. Антонович Д. Триста років українського театру (1619-1919) та інші праці / Д. Антонович. – К. : ВП, 2003. – 418 с.
2. Білецький О. Зібрання праць : у 5 т. / О. Білецький. – К. : Наукова думка, 1965. – Т. 1.
3. Давній український гумор і сатира / вступ. ст. Л. Є. Махновця. – К. : Дніпро, 1959. – С. 43-143.
4. Ісаєвич Я. На сцені – українські інтермедії / Я. Ісаєвич // Літературна Україна. – 1969. – 2 верес.
5. Історія української літератури : у 8. – К. : Наукова думка, 1967. – Т. 1.
6. Кисіль О. Український театр : дослідження / О. Кисіль. – К. : Мистецтво, 1968. – 260 с.
7. Сулима М. Українська драматургія XVII-XVIII ст. / М. Сулима. – К. : ПЦ «Фоліант», ВД «Стилос», 2005. – 368 с.
8. Українська література XVII ст. : синкретична писемність. Поезія Драматургія. Белетристика / упоряд. приміт. і вступ. ст. В. І. Кречотня. – К. : Наукова думка, 1987. – 608 с.
9. Українська література XVIII ст. : поетичні твори. Драматичні твори. Прозові твори / вступ. ст., упоряд. і приміт. О. В. Мишанича. – К. : Наукова думка, 1983. – 695 с.
10. Українські письменники : біо-бібліографічний словник : у 5 т. / уклад. Л. Є. Махновець. – Харків : Прапор, 2005. – Т. 1 : Давня українська література (XI-XVIII ст.). – С. 337-340.
11. Український драматичний театр : нариси історії : у 2 т. – К. : Наукова думка, 1967. – Т. 1.

Загурський В.І.

УДК 792.2 / 5 (477.75)

КРИМСЬКИЙ АКАДЕМІЧНИЙ УКРАЇНСЬКИЙ МУЗИЧНИЙ ТЕАТР У СЕЗОНІ 2009–2010 РОКІВ

У минулому театральному сезоні Кримський український театр плідно розвиває намічені в попередні роки характерні для нього художні тенденції, спрямовані зокрема на утвердження такого мистецтва, в якому інтелектуальна глибина й психологічна проникливість невід'ємні від яскравої образності, вишуканої видовищності. Мета цієї статті, як і ряду моїх попередніх публікацій [2], – розкрити ці тенденції з допомогою конкретних прикладів художнього життя театру, розповісти про прем'єри сезону й прислужитися створенню літопису творчого колективу.

У багатогранній репертуарній палітрі театру ось уже кілька сезонів помітне місце займає класичний балет. Творчому колективу, в якому балетна трупа в попередні роки виконувала в основному допоміжну роль, далеко не просто безнастанно вдосконалювати майстерність і досягати успіхів у цьому складному виді сценічного мистецтва. Але маємо на сьогодні доволі солідний балетний репертуар, вистави якого користуються неабияким успіхом у глядачів. Це зокрема такі вистави як «Дон Кіхот» Л. Мінкуса, «Сотворення світу» А. Петрова, «Вечір класичного балету» та інші. Про безперечні досягнення нашої балетної трупи свідчить відзначення поставленого в театрі балету Бориса Асаф'єва «Бахчисарайський фонтан» Премією Автономної Республіки Крим, а також і те, що головний балетмейстер Ольга Бикова та балетмейстер-постановник Сергій Биков удостоєні почесних звань, вони стали заслуженими діячами мистецтва Криму.